

Дискримінація в умовах воєнного стану: правові виклики та механізм протидії

Лекція №11

Дискримінація під час воєнного стану: базові поняття

Воєнний стан не скасовує принцип рівності — він лише тимчасово змінює умови реалізації прав. Обмеження мають бути законними, необхідними та пропорційними.

Ключове визначення

Будь-яке необґрунтоване відмінне ставлення, обмеження прав або створення менш сприятливих умов для осіб чи груп осіб за забороненими ознаками, яке виникає або посилюється внаслідок надзвичайного правового режиму.

Важливо розмежовувати

- Правомірні обмеження (на підставі закону, однаково для всіх)
- Дискримінацію (вибірково, без обґрунтування, зі стигматизацією)

Конституційно-правові засади недискримінації

Стаття 24

Рівність громадян перед законом. Заборона привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови

Стаття 64

Можливість тимчасових обмежень прав у воєнний стан, але лише законом, обґрунтовано, з дотриманням пропорційності. Недопустимість обмеження фундаментальних прав

Стаття 8

Верховенство права. Застосування заходів воєнного характеру має ґрунтуватися на справедливості та недопущенні свавілля

Стаття 19

Органи влади діють виключно на підставі, у межах повноважень та способом, передбаченим Конституцією і законами

Міжнародно-правові стандарти

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 4: можливість дерогації у надзвичайних ситуаціях, але заходи не повинні бути несумісними з іншими зобов'язаннями та не можуть ґрунтуватися на дискримінації

Європейська конвенція про захист прав людини

Стаття 15: відступ дозволений лише суворо обумовленою потребою ситуації. Стаття 14 залишається критерієм оцінки

01

Законність

Обмеження встановлюються лише законом

03

Пропорційність

Застосовуються лише настільки, наскільки необхідно

02

Необхідність

Зумовлені об'єктивною потребою ситуації

04

Тимчасовість

Не зберігаються довше, ніж загроза

Основні групи ризику дискримінації

Внутрішньо переміщені особи

Вимушене залишення місця проживання, упереджене ставлення, обмежений доступ до житла, праці, соціальних послуг

Іноземці та особи без громадянства

Обмеження доступу до правосуддя, соціального захисту, гуманітарної допомоги, посилення міграційного контролю

Особи з інвалідністю, похилого віку

Обмеження фізичної доступності, цифрова нерівність, ускладнений доступ до медичної та соціальної допомоги

Мешканці прифронтових територій

Стигматизація, колективна відповідальність, недовіра, вибіркові перевірки без індивідуальної оцінки

Національні, етнічні, релігійні меншини

Посилення стереотипів, узагальнення, пошук «внутрішнього ворога», мова ворожнечі

Військовослужбовці, ветерани, їхні родини

Стигматизація через психологічні наслідки війни, необґрунтовані привілеї або дискримінаційні обмеження

Форми прояву дискримінації

Пряма дискримінація

Відкрите нерівне ставлення під час застосування заходів воєнного характеру: вибіркові перевірки, обмеження доступу до евакуації, гуманітарної допомоги

Непряма дискримінація

Формально нейтральні правила мають непропорційно негативні наслідки: вимоги до цифрової ідентифікації, порядок отримання допомоги

Утиск

Створення принизливого, ворожого або залякуючого середовища: зневажливе ставлення, мова ворожечі

Підбурювання до дискримінації

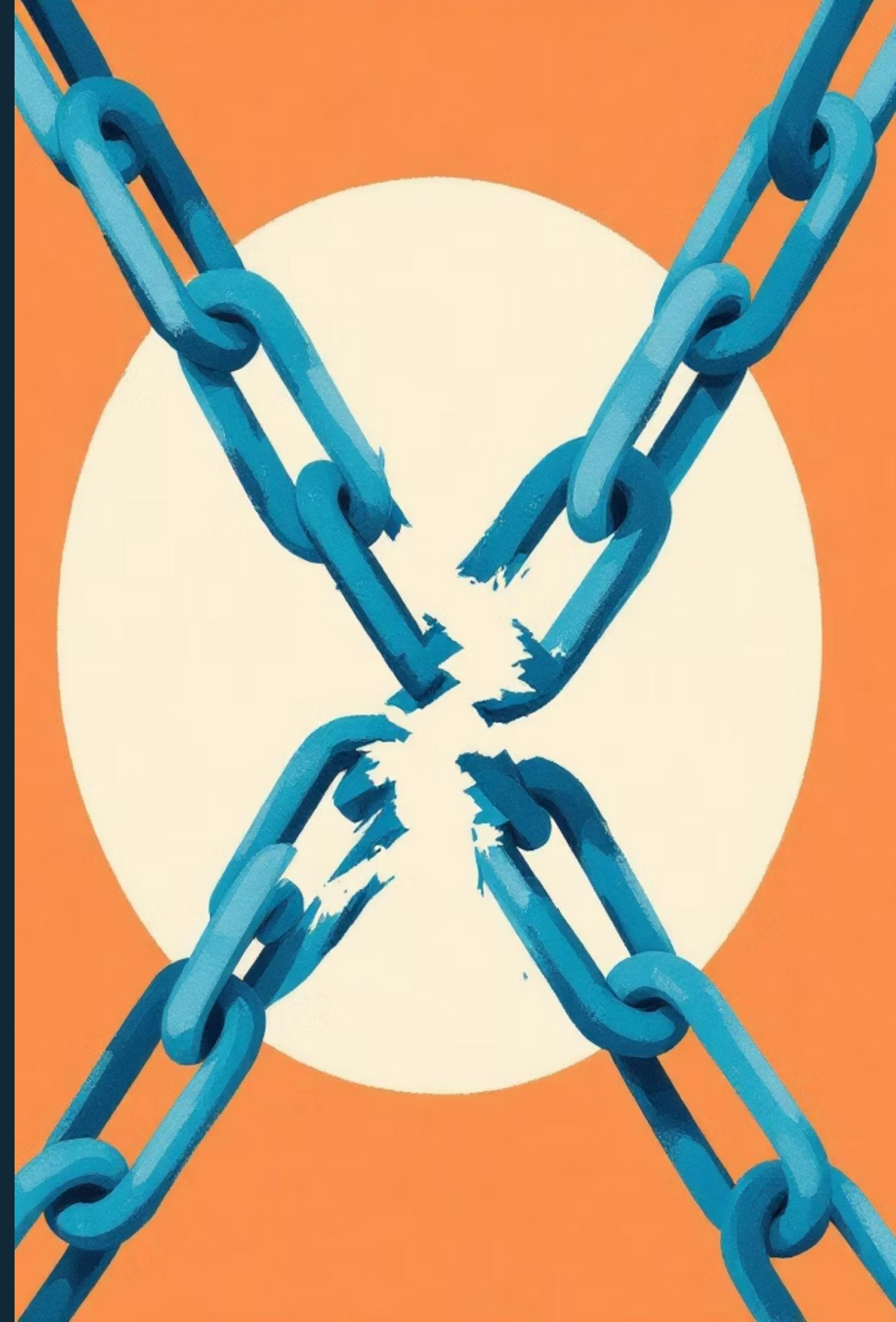
Публічні висловлювання, соціальні мережі, інформаційні кампанії, спрямовані на формування ворожого ставлення до певних соціальних груп

Пособництво у дискримінації

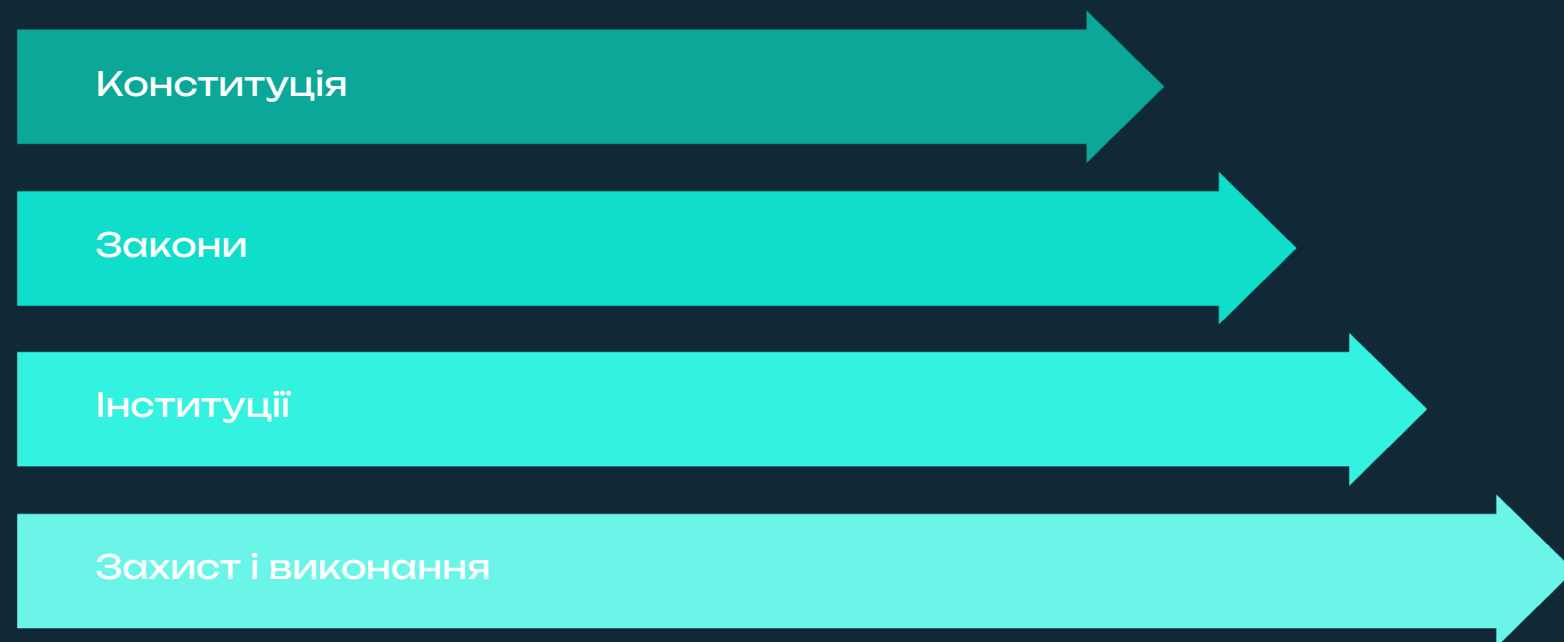
Бездіяльність органів влади, нерозгляд звернень, формальне реагування на скарги, відсутність належного контролю

Віктимізація та віктимхейт

Постраждали від воєнних дій особи зазнають звинувачень у власному становищі, недовіри, підриву довіри до державних інституцій

Правовий механізм протидії дискримінації

Конституційні гарантії

- Статті 3, 8, 24, 64, 19
- Презумпція допустимості обмежень лише за умови дотримання законності, пропорційності, рівності

Законодавчі акти

- Закон «Про правовий режим воєнного стану»
- Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації»

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав у збройному конфлікті

Військовий омбудсман

Спеціалізований механізм захисту прав військовослужбовців, ветеранів, членів сімей

Судовий захист

Доступ до суду не обмежується військовим станом, рівні процесуальні можливості

Кримінальна та дисциплінарна відповідальність

Превентивне значення, запобігання зловживанню владними повноваженнями

Роль правоохоронних органів: превентивна функція

1

Заборона колективної відповідальності

Жодні заходи не можуть застосовуватися вибірково або на підставі узагальнених характеристик. Автоматичне віднесення до групи ризику неприпустиме

2

Недопущення свавілля

Розширені повноваження під час воєнного стану посилюють вимоги до законності, обґрунтованості та відсутності упередженості

3

Індивідуальна оцінка

Обмеження пересування, перевірки документів, доступ до допомоги мають ґрунтуватися на індивідуальному підході, а не на узагальненнях

4

Підвищена вразливість

Особлива увага до внутрішньо переміщених осіб, мешканців прифронтових територій, осіб з інвалідністю, жінок, дітей, іноземців

Роль правоохоронних органів: захисна та правозастосовна функції

Виявлення та припинення

- Належна реєстрація заяв про дискримінацію
- Об'єктивний розгляд незалежно від статусу заявника
- Розпізнавання прямих і непрямих форм
- Відмова від формального підходу

Захисна функція

- Забезпечення ефективного доступу до правового захисту
- Недопущення вторинної віктимізації
- Створення безпечного середовища для звернення
- Повага до гідності та рівний доступ до правосуддя

Службова підготовка

Формування недискримінаційної культури, аналіз правозастосовної практики

Внутрішній контроль

Моніторинг дотримання прав людини, виявлення ризикових практик

Взаємодія з омбудсманом

Реагування на подання, рекомендації, результати перевірок

Військова служба правопорядку: специфічна роль

Забезпечення правопорядку

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України забезпечує правопорядок та військову дисципліну

Виявлення дискримінації

Дискримінаційні прояви за ознаками статі, стану здоров'я, походження, мови, релігійних переконань, соціального статусу

1

2

3

4

Захист прав військових

Особлива вразливість у військовому середовищі через підвищене навантаження, жорстку ієрархію, асиметрію повноважень

Припинення та профілактика

Впевнення дотримання законності, рівності військовослужбовців перед законом, поваги до гідності

«Воєнна доцільність або особливості служби не можуть виправдовувати приниження, утиск, вибіркоче застосування дисциплінарних заходів чи ігнорування скарг військовослужбовців»

Ключові висновки

1 **Воєнний стан не скасовує принцип рівності**
Обмеження мають бути законними, необхідними, пропорційними, недискримінаційними

3 **Міжнародні стандарти обмежують дерогацію**
Пакт, Конвенція, Загальна декларація встановлюють межі обмежень прав

2 **Конституційні гарантії зберігаються**
Статті 24, 64, 8, 19, 3 Основного Закону застосовуються навіть у воєнний час

4 **Правоохоронні органи — ключові суб'єкти**
Превентивна, захисна, правозастосовна функції з дотриманням принципів законності та рівності